

מנחם לילנייט-דקדוקייט ודעם חוסיט שכדאי לזכור לקראת בחינת הבגרות - מיקוד תשפ"ד

המנחם	פירוט ודעם
חלקי דיבר	שם עצם, שם תואר, פועל שימו לב: שם פועל הוא חלק מנטיית הפועל, אך הוא אינו נוטה בזמנים או בגופים. שם פעולה הוא סוג של שם עצם משוכלל. בניגוד לשמות אחרים שמות פעולה נגזרים מבנייני הפועל השונים.
צורת בינוני	בינוני הוא פועל בזמן הווה המשמש גם כשם עצם או כשם תואר, למשל: שומר, מנהלת, מתאגרף, צופים, מתבגרים, פורצת
ניתוח דקדוקי	ניתוח דקדוקי מתייחס ל: שורש, בניין, זמן/דרך, גוף, גזרה.
גוף (שם דקדוקי)	שימו לב! בניית הפעלים יש לכתוב את השמות הדקדוקיים של כינויי הגוף בלבד: מדבר, מדברת (אני), מדברים, מדברות (אנחנו); נסתר (הוא), נסתרת (היא), נסתרים (הם), נסתרות (הן) נוכח (אתה), נוכחת (את), נוכחים (אתם), נוכחות (אתן); * אין לכתוב את כינויי האופיס עצמם (הוא, היא, אני, אתם וכו'...)
זמן / דרך	זמן: עבר, הווה, עתיד דרך: ציווי
בניין	בניין הוא התבנית במערכת הפועל שאליה יוצקים שורשים כדי לגזור פעלים בעברית. את הבניינים נהוג לכתוב באותיות פע"ל. בעברית שבעה בניינים: קל (פעל), נפעל, הפעיל, הפעל (בכתיב מלא: הופעל), פעל (בכתיב מלא: פילעל), פעל (בכתיב מלא: פועל), התפעל
משמעויות פעלים	שתי משמעויות: פעיל וסביל. משמעויות פעלים (פעיל / סביל) יש לקבוע על פי משמעות הפועל בהקשר של המשפט הנתון. femf הפועל קיבל עובדים חדשים. מנצח הפועל: פעיל (המנצח צפה משהו פועל. הוא קיבל את הצופים). יוסף קיבל מדנה הבטחה לשמור על הסוד. מנצח הפועל: סביל (יוסף לא צפה דבר פועל. ההבטחה ניתנה על ידי דנה).
גזרה	רק הגזרות האלה: שלמים, מרובעים, חפ"ן (חסרי פ"נ), נפ"ו (נחי פ"ו), נל"ו (נחי ל"ו), נל"א (נחי ל"א), נע"ו (נחי ע"ו)
אות מוספית	אות מוספית היא אות שאיננה שורשית. רק אותיות האמינו"ת עשויות לשמש כאותיות מוספיות. מוספית בתחילת המילה נקראת תחילית, ובסופה המילה – סופית.
אות שורשית	כל האותיות יכולות לשמש כאותיות שורשיות (כולל אותיות האמינו"ת).
משקל	משקל הוא התבנית במערכת השם שאליה יוצקים שורשים כדי לגזור שמות בעברית. את המשקלים נהוג לכתוב באותיות קט"ל. ישנם משקלים לאדגושים, לדוגמה: קטל, קטלון, קטל, קטיל, קטילות ... ועוד. ישנם משקלים דגושים (בעלי דגש חזק תבניתי בעה"פ), לדוגמה: קטל, קטלון, קטלת, קטאי ... ועוד. ישנם משקלים המתחילים במ"ם מוספית, לדוגמה: מקטל, מקטלת, מקטול ... ועוד. ישנם משקלים המתחילים בתי"ו מוספית, לדוגמה: תקטיל, תקטית, תקטלת, תקטלה ... ועוד. ישנו משקל המתחיל באל"ף מוספית: אקטלה ישנם משקלים המתחילים בה"א מוספית, לדוגמה: הקטלה, הקטל, הקטלות ועוד ישנם משקלים שהם שמות פעולה, לדוגמה: קטילה, התקטלות, קטלה, הקטלה, אקטלה ... ועוד. ישנם משקלים שהם צורות בינוני, לדוגמה: קוטל, קטול, מקטל, מקטיל, מקטל ... ועוד. שימו לב! את משקלי השמות יש לכתוב על דרך השלמים! למשל, המשקל של הורדה, הפלה, הפגה והקמה הוא הקטלה

<p><u>משמעות המשקל</u></p>	<p>למשקלי השמות יש משמעויות שונות: שם תואר, שם פעולה, בעל תפקיד, בעל מקצוע, בעל תכונה, בעל מוס, מקצוע, מחלה, מקום, שם עצם מופשט, כלים ומכשירים, אוספים, כתבי עת, פסולת ושיירים, חומרים ותכשירים, הקטנה והחלשה ועוד. שימו לב: יש להבחין בין <u>בעלי מקצוע</u> לבין <u>מקצועות</u> – אלה שתי משמעויות שונות! לדוגמה: מזכיר – <u>בעל מקצוע</u> לעומת <u>מזכירות</u> – <u>מקצוע</u></p>
<p>צורן</p>	<p>היחידה הקטנה ביותר (פחות ממילה) שאיתה גוזרים מילים בעברית, למשל: שורש (לדוגמה: ל-מ-ד), משקל (לדוגמה: מִסְסָם), צורן סופי (לדוגמה: אָן)</p>
<p><u>סוג הצורן</u></p>	<p>כשאתם מתבקשים לציין את <u>סוג הצורן</u>, יש רק שתי אפשרויות: <u>צורן גזירה</u> או <u>צורן נטייה</u>. <u>צורן גזירה יוצר מילה חדשה</u>, למשל: אם נוסיף את הצורן אית למילה חלל, נקבל מילה חדשה: חללית <u>צורן נטייה מציין נטייה דקדוקית</u> (אינו יוצר מילה חדשה), למשל: אָ (חלק מצורני נטיית העתיד אית"נ): אָשָׁמַר * <u>צורני הנטייה</u> כוללים את נטיית הנְקִיבָה (סוּסָה, לומֵדֵת), את נטיית הכִּבִּיט (סוּסִים, לומֵדִים), את נטיית הכִּבִּלּוּת (ילדוֹת), את נטיית השִׁיכּוּל (ספָּרִי, ספָּרָה, ספָּרָם), את נטיית הסִמְכוּל (ילְדֵי הכִּתָּה, מלְכַת אנגְלִיָּה), את נטיית הכֵּלְמ החבור (אהבְתִּיהָ = אהבתי אותה, הרגוּ = הרג אותו), את נטיית העֲבָר (אמְרָתִי, אמְרָתְךָ, אמְרָתָם...) ואת נטיית העֲמִיץ (אותיות אית"נ)</p>
<p><u>הבחנה בין צורן גזירה לצורן נטייה</u></p>	<p>לעיתים אתם מתבקשים להבחין בין צורן נטייה לצורן גזירה במילים דומות. להלן דוגמה: (1) שולחני האדום עשוי מעץ אלון. (=השולחן שלי). סוג הצורן: נטייה. משמעות: שייכות. (2) קניתי מחשב שולחני. (=מחשב שהוא שולחני, לעומת מחשב נייד). סוג הצורן: גזירה. משמעות: שם תואר.</p>
<p><u>משמעות הצורן</u></p>	<p>כל הצורנים (גם הגזירה וגם הנטייה) נושאים משמעות. להלן כמה דוגמאות: אָשָׁמַר, יָשָׁמַר, תָּשָׁמַר, נָשָׁמַר – משמעות הצורן התחילי: עתיד שִׁמְרָתִי, שִׁמְרוּ, שִׁמְרוּנוּ – משמעות הצורן הסופי: עבר בְּנוֹת, סוּסוֹת, כּוּוֹנוֹת, מְתוּקוֹת – משמעות הצורן הסופי: נקבה רבות בִּיתִי, בִּיתְךָ, בֵּיתֵנוּ, בֵּיתָם, בֵּיתָה – משמעות הצורן הסופי: שייכות חֲבָרֵי הַכְּנֶסֶת, עוֹגֵת יוֹם הוֹלְדֵת, תְּעוּדַת בְּגָרוּת, אֲנָשֵׁי קֶשֶׁר: סמיכות פְּרֻדְסָן, לוֹלֶן, מְנַהֵלֶן, תְּעִשְׁנֶן – משמעות הצורן הסופי: בעלי תפקיד יְלָדוֹן, דָּגְלוֹן, סוּסוֹן, סִפְרוֹן, מִגְבּוֹן – משמעות הצורן הסופי: הקטנה עֵיתוֹן, יוֹמוֹן, שְׁבוּעוֹן, יֶרֶחוֹן, מְקוֹמוֹן – משמעות הצורן הסופי: כתבי עת רִשְׁמִי, אִישִׁי, שְׁטוּתִי, אֲמֵרִיקָנִי, טְבֵעוֹנִי – משמעות הצורן הסופי: שם תואר כְּמוֹת, אֲזַרְחוֹת, יְדִידוֹת, מְרוֹת, זְהוֹת – משמעות הצורן הסופי: שם עצם מופשט נִגְרָה, סִפְרָה, צִרְכְּנִיה, מֵאֲפָה, מְעַדְנִיה – משמעות הצורן הסופי: מקומות עֵבְרִית, רוֹמְנִית, אֲנִגְלִית, סִפְרָדִית, צִרְפָּתִית – משמעות הצורן הסופי: שפות ועוד.....</p>

	I. תצורת מילים II. שאילה מלעז	חידוש מילים בעברית (שני אופנים)
	דרכי תצורת המילים בעברית: 1. (תצורה מסורגת): שורש + משקל 2. (תצורה קווית): בסיס + צורן סופי; צורן תחילי + בסיס; בסיס + בסיס; נוטריקון	דרכי תצורת המילים בעברית
	כשאתם מתבקשים לפרט את דרך התצורה, יש לפרט באופן הזה: 1. שורש + משקל. לדוגמה: נָגַר. פירוט: שורש נג"ר + משקל קָטַל 2. בסיס + צורן סופי. לדוגמה: נְגָרוּת. פירוט: בסיס נְגַר + צורן סופי אַת	פירוט דרך התצורה
דוגמה נוספת – מְשַׁאֲיֹתֵיהֶם: בסיס מְשַׁא + צורן גזירה אֵית לציון כלי תחבורה = מְשַׁאֲיֹת בסיס מְשַׁאֲיֹת + צורן נטייה אַת לציון רבות = מְשַׁאֲיֹת בסיס מְשַׁאֲיֹת + צורן נטייה אֵיהֶם לציון שייכות = מְשַׁאֲיֹתֵיהֶם	להלן דוגמה לפירוט דרך התצורה בשלבים (כולל פירוט הצורנים ומשמעויותיהם) של המילה סוֹפְיֹתוֹ: בסיס סוֹף + צורן גזירה אֵי לציון שם תואר = סוֹפְי בסיס סוֹפְי + צורן גזירה אַת לציון שם עצם מופשט = סוֹפְיֹת בסיס סוֹפְיֹת + צורן נטייה אַו לציון שייכות = סוֹפְיֹתוֹ	פירוט לשלבים של דרך התצורה (כולל פירוט הצורנים ומשמעותם)
	לעיתים אתם מתבקשים למיין רשימת מילים על פי דרכי התצורה שורש + משקל ובסיס + צורן סופי, כאשר המילים הנתונות מסתיימות בהברות דומות. להלן כמה דוגמאות: (1) רמאי, חקלאי, קנאי, ימאי, בנאי, חשמלאי. שורש+משקל: רמאי, קנאי, בנאי בסיס+צורן סופי: ימאי, חשמלאי, חקלאי (2) שטות, חשיבות, מהות, בגרות, נגרות. שורש+משקל: שטות, חשיבות, בגרות בסיס+צורן סופי: מהות, נגרות (3) רקדן, לולן, מנהלן, שחקן, חמדן. שורש+משקל: רקדן, שחקן, חמדן בסיס+צורן סופי: לולן, מנהלן	מינון על פי דרך התצורה (כאשר המילים מסתיימות בהברות דומות)
	לעיתים אתם נדרשים לציון את הדומה ואת השונה בדרך התצורה של מילים שדרך תצורתן בסיס + צורן סופי. במקרה כזה כדאי לשים לב לבסיסים. להלן דוגמה: פותחן, בולען, פרדסן. הדומה: דרך תצורת כל המילים היא: בסיס + צורן סופי אָן השונה: בסיס המילים פותחן ובולען הוא צורת בינוני (פותח, בולע), ואילו בסיס המילה פרדסן אינו בינוני. דרמטי, פינתי, מקומי, אלוהי. הדומה: דרך תצורת כל המילים היא: בסיס + צורן סופי אֵי לציון שם-תואר. השונה: למילים פינתי, מקומי ואלוהי בסיס עברי, ואילו למילה דרמטי בסיס לועזי. כלכלן, סנדלר, גיטריסט, ימאי. הדומה: דרך תצורת כל המילים היא: בסיס + צורן סופי המצוין בעל מקצוע. השונה: למילים כלכלן, סנדלר וימאי צורן סופי עברי, ואילו למילה גיטריסט צורן סופי לועזי.	דומה ושונה בדרך התצורה (הבדלים בבסיס / הבדלים בצורן הסופי)
	לעיתים אתם נדרשים להסביר את משמעותו של שורש על פי הקשר נתון. למשל, שורש המבטא דבר והיפוכו (מְפָרֵת ≠ נְפֹר [שורש נ-כ-ר]) או מדוע נבחר שורש מסוים לשמש בתחדיש מסוים, למשל השורש זל"ל בתחדיש זלולת (מילה שנקבעה כחלופה העברית לג'אנק פוד) משמעותו לאכול באופן מופרז או לא מנומס, וזה מתאים לאופן שבו אנשים אוכלים ג'אנק פוד ברחוב.	משמעויות שורשים

לפירוט נוסף יש להיצטרף באחזקת, בספר הלימוד או באתר העברית.